

Алла МЕЛЬНИК

**РЕГІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА
ТА ПІДТРИМКА РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ:
ПОРІВНЯННЯ ДОСВІДУ НІМЕЧЧИНИ,
ЄС ТА УКРАЇНИ**

Резюме

Розглянуто проблеми теорії регіональної політики, які дискутуються в зв'язку з процесами глобалізації, розширення Європейського Союзу. Охарактеризовано досвід підтримки регіонального розвитку в Німеччині, країнах-членах Європейського Союзу, регіональну політику ЄС щодо нових східноєвропейських країн-кандидатів на вступ. Систематизовано передумови становлення сучасної регіональної політики та політики підтримки регіонів в Україні. Визначено актуальні проблеми в цій сфері та шляхи їх вирішення в контексті досвіду країн-членів ЄС та Німеччини.

Ключові слова

Регіональна політика, структурно слабкі регіони, політика підтримки регіонів, досвід країн-членів ЄС, підтримка регіонального розвитку в Німеччині.

© Алла Мельник, 2003.

Мельник Алла Федорівна, докт. екон. наук, професор, Тернопільська академія народного господарства, Україна.

Автор висловлює вдячність працівникам німецької проектно-консультативної групи «Thales IS GmbH» за надані матеріали.

Вступ

Сучасну регіональну політику та проблеми підтримки регіонального розвитку найімовірніше визначає політичний прагматизм, аніж теоретичні концепції. На фоні розширення ЄС у 2004 р. на схід і наміру України інтегруватися в нього у пізніший термін ці питання актуальні як для країн-членів ЄС, так і для держав-кандидатів. Складність проблеми загострюється з огляду на досвід регіональної політики та підтримки регіонального розвитку в Німеччині, особливо щодо вирівнювання життєвих умов колишніх і нових федеральних земель після їх об'єднання, подолання регіональних диспропорцій, наявних між країнами ЄС. З одного боку, при правильному виборі критеріїв та інструментів певні заходи підтримки, особливо для структурно слабких регіонів, виправдали себе. З іншого боку, не можна недооцінювати часові горизонти та стійкість структур, особливо якщо у влади немає необхідних бюджетних коштів для підтримання регіонального розвитку у всій Європі.

Питання регіональної політики та підтримки регіонального розвитку вивчало багато науковців, присвятивши цим проблемам низку праць [7, 12, 17, 19, 20, 21, 22, 23,]. Зокрема, вчений В. Павлов досліджував теоретико-методологічні аспекти політики регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації [7], С. Романюк дав загальну оцінку розвитку державної регіональної політики як галузі економічної теорії та проаналізував процес становлення державної регіональної політики в розвинутих країнах [12], К. Поліщук охарактеризував історико-політичні та управлінські аспекти становлення регіональної політики в країнах Європи [8], М. Янків окреслив основні шляхи вдосконалення регіональної політики в контексті Послання Президента України до Верховної Ради України «Концептуальні засади стратегії економічного і соціального розвитку України» на 2002–2011 рр. [13].

Проте в контексті порівняння для країн-членів ЄС, країн ЦСЄ, які є першими претендентами на вступ, а також для України з позицій проблематики і розвитку теорії, політики, методик та інструментарію зазначені вище проблеми не досліджувались.

Вплив економічної політики на розвиток європейського регіону: теоретичні аспекти і проблеми

Для розвитку європейських регіонів, починаючи з 70-х рр. XIX ст., дедалі більшого значення набувають науковий аналіз і політичні дискусії щодо проблем перебудови територіальних концепцій управління. Тим не менше реальний розвиток організаційних засад регіональної політики відстає від

постулатів необхідної регіоналізації, що пояснюється насамперед рівнем інституціональної компетентності.

Причина труднощів організації регіональної політики полягає в нерозробленості теоретичної бази щодо взаємозв'язку керованих і некерованих комунікативних процесів будь-якого регіону, а також у відсутності комунікацій між управлінськими структурами, населенням і бізнесовою ланкою цього регіону. Тому виникає проблема регіоналізації політичного підходу [15]. При цьому загалом йдеться про можливість формування регіональної орієнтації, «винаходу» регіону та його закріплення в стратегіях дій задіяних в економічних процесах осіб. Теоретичний аспект потребує розгляду таких питань: регіон як місце організації в процесі глобалізації; роль регіонів у політиці на ринку праці; процес утворення регіону.

Зростаюче значення регіонів як об'єкта наукових досліджень, а також політичних концепцій і полемік (теза «Європа регіонів») пояснюється різними впливами. З одного боку, це пов'язано насамперед з процесом глобалізації. На перший погляд така постановка питання сприймається як втрата в організаційних повноваженнях, оскільки поняття глобалізація безпосередньо вказує на світову детериторіалізацію ділової активності та зайнятості. За ідеальної теоретичної моделі повної детериторіалізації, регіон не можна було б ідентифікувати як такий, що можна відмежувати, і регіональні інституції не мали б жодного значення для економічного розвитку, розвитку зайнятості, а також для локальної або регіональної концентрації праці та капіталу.

З огляду на це актуалізація зростання значимості регіонів набуває характеру фіктивності. Повернення до регіонального розглядається як реакція на втрату значимості, як спосіб перероблення та розширення життєвого простору. В цьому випадку регіону надають не зростаючу нову роль з власними, хоч через зовнішні зв'язки обмеженими, організаційними можливостями, а роль символічну [2: 5].

З іншого боку, регіон розглядають в аспекті глобалізації як просторово-функціональну єдність, котрою потрібно керувати і її організувати. Глобалізація виробництва та послуг, інтернаціоналізація бізнесових процесів, на розвиток яких значно впливають промислові держави шляхом лібералізації світової торгівлі та експортування капіталу, передбачає принципову незалежність задіяних в економіці осіб щодо розташування підприємств. У розпорядженні цих держав перебувають, залежно від наявної концентрації капіталу, збут і закупівельні ринки всього світу, вони мають змогу порівнювати місця для розміщення виробництва за певними критеріями і розробляти відповідні стратегії. Але оскільки стратегічні підрахунки залежать від регіонального місцезнаходження об'єктів, важливе значення мають економічні та соціальні характеристики регіонів, а також їхня оформленість, як наприклад, склад, інфраструктурне оснащення, сформовані підрозділи підприємств та їхній економічний зв'язок.

Тим не менше регіон не слід розглядати як ізольований острів виробництва. Це забороняє навіть відправна точка глобалізованої економіки. Ре-

гіони є лише тоді всесвітньо-економічно значимими місцями для розміщення підприємств, якщо задіяні в них дійові особи економіки мають зв'язки назовні. Щодо питання регіональних умов розвитку та основ їхньої оформленості вважають, що зовнішні зв'язки потрібні для запобігання зашкарублості внутрішніх структур, котра значно зменшує здатність до нововведень.

Глобальний торговий простір світової економіки впливає на регіони по-різному. Вирішальним при цьому є те, які економічні взаємозв'язки наявні в регіоні, яких галузей це стосується і як організований зовнішній зв'язок. Переважно підтверджується, що між собою насамперед конкурують регіони, які мають на ідентичному рівні зв'язків зіставні структури. Це стосується як подібних галузевих структур, так і наявних агломерацій, що впливають на регіональний розвиток. З цієї точки зору, ущільнені економічні території є значно привабливішими для розміщення нових підприємств, оскільки мають специфічний інноваційний клімат, що з підвищенням конкурентоспроможності впливає на рівень зайнятості та прибутків.

Таким чином, процес глобалізації принципово не суперечить процесу регіоналізації, а регіони та їхні ресурси мають більшу цінність тоді, коли дії осіб, задіяних в економіці, набувають більш міжнародного характеру, тому що саме розміщення підприємств є важливим стратегічним аспектом. Щодо цього глобалізація передбачає збільшення організаційних повноважень для регіонів, а також для задіяних у цьому суб'єктів.

По-різному оцінено значення регіонів як районів, котрі потрібно формувати та ними управляти, в регіональних і кластерних дослідженнях щодо розміщення окремих підприємств на їх території відповідно до соціально-економічних і функціональних факторів [15]. Так, німецький дослідник П. Франкенфельд (P. Frankenfeld) особливо наголошує на специфічному промислово-культурному устрої регіону, що формує соціальну культуру, під впливом якої можуть розвинутиись специфічні регуляційні механізми, що сприяють інноваційній діяльності [19]. Регіони розглядаються як середовища зі специфічним інноваційним потенціалом, в яких концентруються процеси колективного навчання, передачі знань і компетенцій між підприємствами. Регіон, що засновує інтерактивний навчальний та інноваційний процеси, виділяється «набором» ринкових, трансакційних і співробітницьких зв'язків, у результаті чого, завдяки просторовому та часовому поєднанню потенціалу сфери виробництва, послуг і науки, виникають ефекти синергії. Знання та інтерактивне використання регіональних ресурсів сприяють цим інтерактивним навчальним процесам і розвивають економічну культуру, що сприяє інноваціям.

На ринку праці регіони відіграють особливу роль. Немає жодної сфери, де б результати і наслідки глобалізації настільки вплинули на регіон, як у сфері політики на ринку праці. Це можна пояснити з різних точок зору. По-перше, щодо якісного та кількісного розвитку зайнятості в регіоні особливо важливим є те, чи спроможний він утвердитися як місце для міжнародної господарської діяльності, оскільки міжнародна конкуренція на ринки праці впливає регіонально.

Це базується на відносній іммобільності робочої сили порівняно з мобільністю капіталу. Таким чином, для розвитку регіону як місця господарювання і життєвого простору вирішальною є та обставина, наскільки ефективний щодо зайнятості бізнес започаткується. Процес глобалізації може зумовити або специфічну концентрацію ресурсів на певних часткових ринках праці в регіоні, додатково посиливши регіональні зв'язки, та отримати позитивні результати для розвитку регіонального ринку праці, або спричинити делокалізацію, міграцію, зниження рівня зайнятості тощо. По-друге, реальна пропозиція робочої сили є фактором впливу на розвиток підприємництва і розміщення його об'єктів. По-третє, стає актуальнішою проблема сутності регіональної політики ринку праці в умовах глобалізації. Вже давно обговорюється питання про вмонтування політики ринку праці в фактичні економічні та функціональні взаємозв'язки регіону, і на основі багатьох окремих регіонально-політичних заходів це намагаються здійснити. Разом з тим, європейські вчені зазначають, що дотепер регіон не вважали єдиним задіяним в економічній політиці та політиці ринку праці територіально-функціональним цілим, куди були б спрямовані програми, концепції та стратегії дій.

Враховуючи вищезазначене, виникає запитання: яким чином формується регіон? Загалом це можна пояснити тим, що, з одного боку, простір може визначатися його властивостями і, таким чином, виявляються різні регіони залежно від географічних, економічних, політичних, культурних і соціальних факторів. При цьому дедалі більше регіони розглядають як суспільні конструкції, а дії задіяних в економіці осіб – як просторово-визначальні. З огляду на це для конструкції регіону важливе значення мають позиції, поведінка та переконання цих осіб. З іншого боку, стає зрозумілим, що регіон як значний єдиний район дій може розвиватися лише на основі реальних дій індивідуумів. Тому він мусить формувати процеси сприйняття, судження і вчинки цих задіяних осіб, щоб бути реальним політичним регіоном. Таким чином, його ідентичність базується на ідентифікації задіяних осіб з регіоном як простором для дій.

У цьому й полягає складність проблематики. З одного боку, регіон має існувати і бути ідентичним, щоб стати індивідуально дієвизначимим. З іншого – він формується насамперед у поєднанні із задіяними особами, які зі свого боку й створюють регіональну ідентичність.

Загалом визначають чотири ступені інституціоналізації регіону: розвиток територіальної форми; розвиток концептуальної та символічної форм; розвиток регіональних інституцій і розвиток регіональної свідомості. Ці пов'язані між собою ступені регіонального утворення вказують на те, що створення регіону є діалектичним процесом між формуванням регіональної свідомості та практичним встановленням регіональних просторових співвідношень. Отже, структура «регіон» передбачає ідентичний регіон з розвиненою регіональною свідомістю задіяних осіб, які не тільки керуються політичними, економічними та соціальними цілями, а є складовою формування інтересів і дій. Лише на основі такого консенсусу може розвиватися регіонально-політичне бачення та визначальні принципи регіональної політики.

Завдання, цілі та шляхи підтримки регіонального розвитку в Німеччині

Регіональна політика Німеччини – це частина загальної економічної політики, завдання якої полягає в наданні допомоги економічно слабким регіонам з метою усунення недоліків щодо розташування суб'єктів та об'єктів економіки і збереження загального рівня економічного розвитку. Підтримка економіки регіону згідно зі статтею 30 конституції Німеччини, є компетенцією федеральних земель. Для відповідного облаштування суб'єктів та об'єктів економіки регіони отримують як державні кошти у рамках спільного для центру і регіону завдання (СЦРЗ), так і кошти програм підтримки ЄС.

Велике значення для довготермінових перспектив розвитку регіонів мають наявні в їх розпорядженні сучасні технології та потужна інфраструктура. Підтримка регіонального розвитку як федеральним центром і землями, так і ЄС дає змогу розподілити інвестиційну допомогу в технологічній сфері. Із обох програм підтримки можна використати, наприклад, інвестиційну допомогу для окремих підприємств у сферах наукових досліджень, розвитку технологій і розробки інформаційних та комунікаційних послуг. Усі заходи потрібно спрямувати на досягнення первинної мети підтримки регіонального розвитку – створення робочих місць у структурно слабких регіонах.

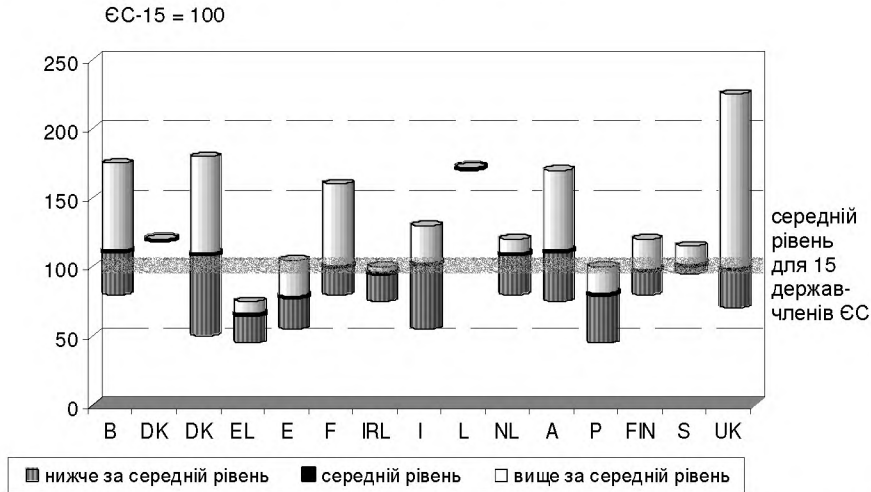
Важливість і необхідність цього процесу стали особливо відчутними після об'єднання Німеччини. Серед усіх держав-членів ЄС показники регіональних коливань цієї країни щодо загальнодержавного паритету купівельної спроможності (ВНП на душу населення) посідають друге місце за величиною, а щодо квоти безробітних – третє (див. рис. 1 і 2).

Відповідно до статті 91а конституції федеральний центр бере участь у підтримці регіонів федеральних земель через спільне для центру і регіону завдання – поліпшення структури регіональної економіки. За рахунок коштів вищезазначеного СЦРЗ можна надавати підтримку інвестиційним проектам у галузі самостійного підприємництва, включаючи іноземний туризм, для створення нових і забезпечення наявних постійних робочих місць, а також з метою розбудови супутньої з економікою інфраструктури у структурно слабких регіонах. Підтримка інвестицій у галузі самостійного підприємництва служить безпосередньому створенню та забезпеченню постійних і конкурентоспроможних робочих місць і поліпшенню становища з доходами у цих регіонах. Формування належної супутньої інфраструктури є передумовою для розміщення промислових підприємств і самостійного підприємництва, а також для підвищення їх конкурентоспроможності в структурно слабких регіонах.

Федеральний центр і землі здійснюють фінансову підтримку інвестицій у співвідношенні 50% до 50%. Рамковий план, що має вирішальне значення для здійснення спільного для центру і регіону завдання, вони укладають кожного року спільно.

Рисунок 1

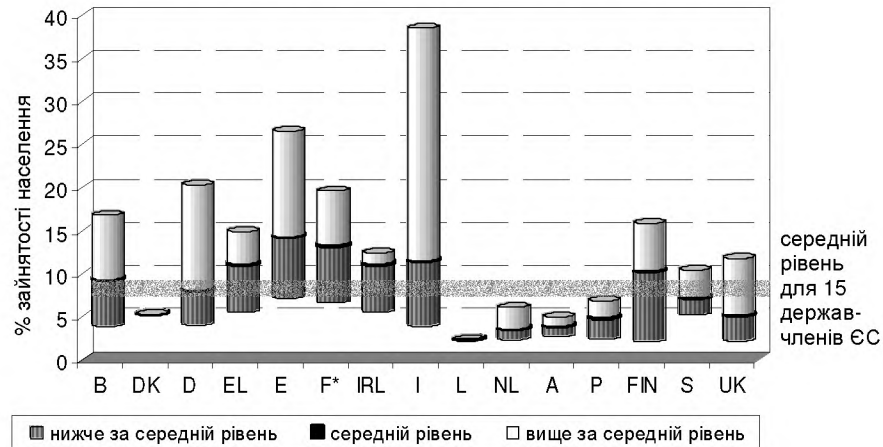
Регіональні відмінності у ВВП на душу населення у державах-членах ЄС у 1997 р.
 (у співвідношенні купівельної спроможності)

Примітка. Наведені регіони позначають відповідно найнижчий і найвищий рівень ВВП на душу населення в кожній державі-члені ЄС.

Рисунок 2

Рівень безробіття в державах-членах ЄС з відповідно найвищими і найнижчими регіональними показниками (квітень 1999 р.)

Примітка. * Без французьких територій за океаном.

Затверджені комітетом з планування, що складається з представників федерального центру і земель, положення встановлюють передумови, види та інтенсивність надання підтримки (частина II рамкового плану № 31). СЦРЗ сприяє інвестуванню на окремих підприємствах, а також формуванню супутньої з економікою інфраструктури. Крім цього, здійснюється підтримка неінвестиційних заходів на користь самостійного підприємництва, а також підтримка регіональних концепцій розвитку та регіонального менеджменту. Це відбувається на чітко визначеній території, що представляють Європейській Комісії з метою перевірки обґрунтованості отримання підтримки.

Усього на території, котрій надається підтримка в рамках СЦРЗ, включаючи м. Берлін, проживає 19 202 053 жителі. Нові федеральні землі повністю зараховуються до території, якій надається підтримка, причому підтримка структурно найслабших територій диференціюється за регіонами.

Межі цієї території коригують заново через три-чотири роки. Для цього виробляють обширний комплекс регіональних показників, що характеризують такі цільові сфери, як ринок праці та доходи. Важливим показником є також комплексний показник інфраструктури. Окремі часткові показники відображають теоретично зрозумілі фактори процесів регіонального розвитку, а саме географічне положення і досяжність, кваліфікація та інновація, а також переваги агломерації.

Регіональна політика ЄС характеризується такими принципами: а) концентрації, тобто зосередження уваги на підтримці структурно найслабших регіонів спільноти; б) партнерства, тобто партнерством між Комісією ЄС і державою-членом ЄС на різних рівнях влади й управління, а також відносинами з економічними і соціальними партнерами згідно з правилами відповідних інституцій і життям тієї чи іншої країни-члена ЄС; в) додатковості (підтримка регіонів з боку ЄС здійснюється додатково до підтримки з боку держав-членів ЄС і не може замінювати останньої).

Регіональна політика Європейського Союзу базується на принципі фінансової солідарності. Частина внесків країн-членів ЄС до спільного бюджету перерозподіляється на користь регіонів, що перебувають у невигідному становищі, та обмежених соціальних груп. Для цього на період 2000–2006 рр. зі спільного бюджету ЄС виділяють третину коштів, усього 213 млрд. євро, в тому числі 195 млрд. із чотирьох структурних фондів (Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фінансового інструменту для розвитку рибальства, Організації європейського фонду розвитку і гарантій для сільського господарства) і 18 млрд. із Когезійного фонду.

Структурні фонди спрямовані на визначені першочергові цілі:

- 70% коштів виділяють на структурну адаптацію регіонів, що відстають у розвитку, де проживає 22% населення Європейського Союзу (ціль 1). З точки зору Німеччини, важливим є те, що всі регіони в нових федеральних землях у межах програми структурної

підтримки з боку ЄС на період 2000–2006 рр. оголошені територіїю, де здійснюється ціль 1;

- 11,5% коштів виділяють для економічної та соціальної перебудови територій із структурними проблемами, де проживає 18% населення (ціль 2);
- 12,3% коштів спрямовують на модернізацію систем освіти, професійної підготовки і для підтримки зайнятості (ціль 3) поза регіонами, у яких здійснюється програма «ціль 1», де ці заходи вже є частиною стратегій адаптації (див. рис. 3).

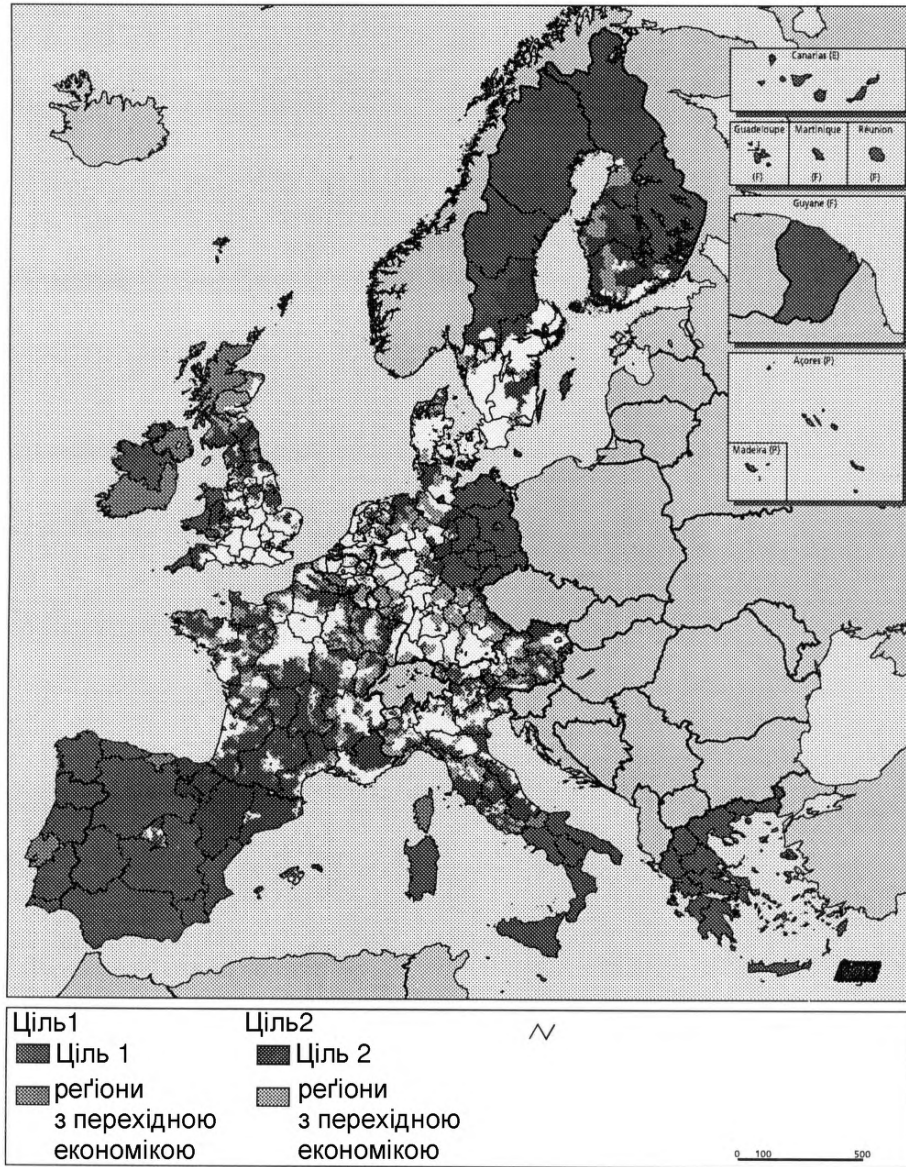
Чотири спільних для центру та регіонів ініціативи мають сприяти спільному вирішенню специфічних проблем. Для цього виділяють 5,35% коштів зі структурних фондів на: а) транскордонне, міжнародне і міжрегіональне співробітництво (interreg III); б) постійну підтримку міст і районів міст, що зазнали тих чи інших криз (urban II); в) розвиток сільських територій шляхом місцевих ініціатив (lieder +); г) боротьбу з нерівністю і дискримінацією на ринку праці (ikwol). Для адаптації структур галузі рибальства виділяють спеціальні кошти, крім регіонів програми «ціль 1», у розмірі 0,5%. Крім цього, на інноваційні заходи, що мають сприяти виникненню і перевірці нових ідей розвитку, виділяють кошти в розмірі 0,51%.

Коштами зі структурних фондів фінансують програми, розраховані на кілька років. Ці програми чи стратегії розвитку встановлюють відповідні регіони чи держави-члени ЄС і Європейська Комісія на засадах партнерства. Для цього діють основні принципи, визначені Європейською Комісією для всього ЄС. Програми спрямовані на економічні та соціальні структури з метою: а) формування інфраструктури в транспортному й енергетичному секторах; б) розширення сектору телекомунікацій; в) підтримки підприємств і сприяння професійній освіті та підвищенню кваліфікації найманих робітників і службовців; г) поширення інструментів і знань, необхідних в інформаційному суспільстві.

Фінансовані структурними фондами ініціативи розвитку мають справцювати там, де є потреба, котру на місці можуть точно визначити регіони чи держави. Ці ініціативи реалізують підхід, що забезпечує охорону довкілля, і сприяють отриманню однакових шансів. Їх здійснення відбувається децентралізовано, тобто за це насамперед відповідають національні та регіональні органи влади. Так, Когеційний фонд створено спеціально для фінансування екологічної і транспортної інфраструктур в Іспанії, Греції, Ірландії та Португалії, оскільки цим країнам необхідно надолужити відставання. Для десяти держав Центральної і Східної Європи складено структурно-політичний інструментарій з метою їх підготовки до вступу в ЄС (ISPA), що працює за принципом Когеційного фонду. Важливим правилом є те, що європейська підтримка не має, незалежно від форми її надання, замінювати національну, а лише доповнювати її.

Рисунок 3

Концентрація структурних фондів в ЄС за цілями

Аспекти регіональної політики ЄС у нових східноєвропейських країнах-кандидатах на вступ

Перед докорінними суспільними змінами в східноєвропейських країнах нерівномірності між регіонами вирівнювали шляхом вкладання відповідних державних інвестицій. Це означало, що в регіонах розміщували нові підприємства різних галузей промисловості, які не були оптимальними з точки зору довготермінових перспектив розвитку.

У ході реформ роль держави в економіці суттєво зменшилася. У зв'язку з високим рівнем інфляції та проблемами з боргами в перші роки реформування новообрані уряди спрямовували свої дії на забезпечення загальноекономічної стабільності, встановлення жорсткої фіскальної і грошової політики, що обмежувало можливості розвитку регіональної політики. Наявні в розпорядженні фінанси концентрувалися у центрах і секторах зростання. Крім цього, була поширена точка зору, що ринкові чинники сприятимуть встановленню прийнятної рівноваги в розподілі видів економічної діяльності в регіонах. Унаслідок цього при реорганізації органів влади наприкінці 1980-х рр. (Польща й Угорщина), на початку 1990-х рр. (Балтійські держави і Словенія) та у 1993 р. (Чехія і Словаччина) питання регіональної політики розглядали обмежено. Разом з тим, більшість центрально- і східноєвропейських держав розуміли її важливість. Завдяки встановленню економічної стабільності політика розвитку (насамперед на загальнодержавному, а також і на регіональному рівнях) стала більш значимою, оскільки необхідно було протидіяти зростаючому регіональному дисбалансу. Відбулась часткова децентралізація управління, посилювалася роль регіональних органів, що в деяких державах певним чином зумовило доповнення загальнодержавної політики розвитку її регіональною складовою. Прагнення стати членом ЄС і отримати підтримку через структурні фонди для центрально- і східноєвропейських країн були дієвим стимулом створення необхідних для цього органів та інституцій. Таким чином, було розпочато процес імплементації заходів регіонального розвитку, ще донині значною мірою обмежених окремими проектами, спрямованими на певні регіони чи територіальні громади. В більшості ж країн ЦЄ лише започатковують всебічну стратегію регіонального розвитку. Нині не у всіх східноєвропейських державах є достатні правові основи для здійснення регіональної політики, хоча остання потребує особливої уваги.

Середній ВВП центрально- і східноєвропейських країн значно поступається ВВП держав-членів ЄС. Так, із 105 млн. жителів цих країн більш ніж 98 млн. чол. проживають у регіонах, де ВВП на душу населення складає менш як 75% від середніх показників розширеного Європейського Союзу. Реальна необхідність цих держав у підвищенні рівня всіх економічних і соціальних сфер – промисловості, сектору надання послуг, транспорту, охо-

рони довкілля, сільського господарства, а також у кваліфікаційній атестації найманих робітників і службовців – надзвичайно велика. Рівень розвитку транспортної інфраструктури, наприклад, є значно нижчим за середній рівень в ЄС як у кількісно, так і якісно. Таким чином, потрібно докласти чимало зусиль для розбудови, зокрема, загальнодержавних транспортних мереж та їх інтеграції у транс'європейські, а також для посилення інтерmodalності.

Найсерйознішими є проблеми охорони довкілля. Це забруднення води і повітря, проблеми утилізації та переробки відходів тощо. Так, 40% населення країн-кандидатів не під'єднані до мережі водопостачання, лише 42% стічних вод підлягає очистці, причому тільки в окремих випадках досягаються показники, що відповідають стандартам ЄС.

Інструментарій структурної політики для підготовки країни до вступу в ЄС (IPSA) розробила Європейська Комісія. Він подібний до інструментарію Когеційного фонду і має в розпорядженні бюджет у розмірі 1040 млн. євро в рік (у цінах 1999 р.). Його суть полягає у використанні регіональних конкурентних переваг, невід'ємним елементом яких є регіональний менеджмент найосновніших можливостей і компетенцій. Сильні в конкуренції регіони визначають свій потенціал розвитку і мобілізують ці можливості та компетенції. Згадані регіони не були автоматично структурно сильними, бо саме структурно слабкі регіони залежать від потужного представлення на ринку переваг свого місцезнаходження. Це стосується і регіонів у центрально- і східноєвропейських країнах-кандидатах на вступ у ЄС. Такого підходу вимагає проблема залучення коштів на підтримку та використання відповідних фондів.

Таким чином, регіон може цілеспрямовано реагувати на динаміку змін у процесі глобалізації та забезпечувати перспективи розвитку, що мають надійне майбутнє. Бажаючим працювати в регіоні в сфері економічної політики потрібно обговорити спільні дії та не переслідувати часткових інтересів. Для цього слід досягти домовленості про цілі та визначити обов'язки в одному з цих видів роботи, що потребує політичного управління.

Передумови формування регіональної політики в Україні

Регіональна політика в Україні має свою історію і низку політичних, економічних та організаційних передумов. Історично сформувались три таких важливих етапи:

а) «хрущовська відлига» – посилення ролі території, формування органів управління для забезпечення регіонального розвитку (рад народного господарства економічних районів – раднаргоспів). Як результат, в економі-

чному розвитку відбулось підвищення темпів зростання ВСП, значне розширення інфраструктури;

б) «брежневська централізація» – поворот до централізації та галузевого управління, що зумовило посилення нерівномірності економічного і соціального розвитку територій (республік та областей);

в) «горбачовська демократизація» – розвиток територіального господарського розрахунку. Підвищилась увага регіонів до проблеми самодостатності та самофінансування, незважаючи на загострення економічних суперечностей між ними і блокування в ряді випадків товаропотоків.

Поєднуючи галузеве і територіальне управління, уряд колишнього СРСР фактично не відпрацював чіткої моделі регіональної політики як відносно самостійної сфери економічної політики відповідно до досвіду зарубіжних країн. Була сформована система економічних районів. У межах планового управління розроблялись плани економічного і соціального розвитку союзних республік.

Отримавши право політичної незалежності, Україна впродовж тривалого періоду не мала сформованої та законодавчо визнаної політики регіонального розвитку. Внаслідок цього виникли диспропорції в теперішній структурі національної економіки; територіальний поділ праці втратив свої переваги; неадекватно використовувався природно-ресурсний, трудовий, науково-виробничий потенціали регіонів; почалось зволікання з вирішенням екологічних проблем; нечітким був поділ влади між центром і регіонами.

Необхідність вироблення чіткої регіональної політики та політики підтримки регіонів, зокрема в Україні, зумовлена також характером економічних зв'язків регіонів із регіонами суміжних держав, актуалізацією проблем глобалізації та регіоналізації в масштабах світової економіки, бажанням регіонів самостійно регулювати економічний розвиток без втручання центральної влади, загостренням проблеми поділу «схід – захід», суть якої полягає в посиленні відмінностей в економічній потужності та конкурентоспроможності регіонів України.

У результаті цього було вжито ряд заходів, а саме:

- активізація процесу регіональних наукових досліджень. Проблеми регіональної політики і розвитку регіонів вивчали такі вчені, як М. Долішній, А. Чумаченко, О. Алімов, М. Паламарчук, М. Заставний, О. Шаблій, В. Куценко та ін. Було створено Інститут регіональних досліджень НАН України в м. Львові;
- ініціювання розробки і прийняття Концепції державної регіональної політики. Вперше проект Концепції регіональної політики в Україні представив Інститут економіки промисловості НАН України в жовтні 1994 р. (керівник проекту – академік М. Г. Чумаченко). Після багаторазового розгляду варіантів документа Президент

України лише в травні 2001 р. Указом затвердив Концепцію державної регіональної політики [11];

- імплементація завдань регіональної політики та регіонального співробітництва в Програму інтеграції України до Європейського Союзу, схвалену Указом Президента України в 2002 р. У контексті реалізації Стратегії інтеграції України до ЄС і враховуючи характерну для держав ЄС тенденцію перенесення частини державних владних повноважень із національного рівня на субнаціональний, регіональний аспект інтеграції України в європейські структури набув особливо важливого значення. В програмі визначені короткотермінові (2000–2002 рр.), середньотермінові (2002–2003 рр.), довготермінові (2004–2007 рр.) пріоритети регіональної політики, а також регіонального співробітництва до 2007 р. в Україні загалом і окремих областях зокрема;
- розбудова нормативно-правової бази управління регіонами. Сучасну практику регіонального управління забезпечують Конституція України, Закони України «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про місцеві державні адміністрації», які передбачають, з одного боку, збереження України як унітарної держави, а з іншого – можливості передачі регіонам частини повноважень у вирішенні проблем соціально-економічного розвитку. З метою об'єктивізації умов реалізації державної регіональної політики в Україні важливо пришвидшити прийняття Податкового кодексу, Законів «Про комунальну власність», «Про адміністративно-територіальний устрій», «Про територіальну громаду»;
- проведення державно-правових експериментів. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 3. 06. 1999 р. № 951 Раді міністрів Автономної Республіки Крим, міністерствам, місцевим органам виконавчої влади передано повноваження щодо управління державними корпоративними правами 2598 підприємств. Згідно з указом Президента України розпочато експеримент у сфері управління господарськими комплексами шляхом передачі на термін його проведення до 31 грудня 2002 р. до сфери управління Дніпропетровської облдержадміністрації об'єктів державної власності, а також корпоративних прав, що належать державі в майні господарських товариств. У 2000 р. Указом Президента України двом обласним адміністраціям (Дніпропетровській і Донецькій) передано окремі повноваження центральних органів виконавчої влади. Державно-правовий експеримент розвитку місцевого самоврядування в м. Ірпені, с. Буча, Ворзель, Гостомель, Коцюбинське Київської області проводився з метою випробування на практиці поряд з традиційними нових форм організації місцевого самоврядування, щоб застосувати набутий досвід у діяльності місцевого самоврядування;

- розвиток транскордонного співробітництва, у тому числі в межах єврорегіонів «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Карпатський єврорегіон» з питань організації та координації дій на підтримку співпраці, сприяння у налагодженні контактів з міжнародними організаціями та інституціями, створення спільних фондів, асоціацій, укладення міжрегіональних угод, що забезпечують розвиток потенціалів єдиного простору єврорегіонів;
- формування методичної бази щодо інструментів регіонального управління та його інформаційного забезпечення. Міністерство економіки України (2001 р.) розробило «Основні засади державної стратегії регіонального розвитку», «Методичні рекомендації з розробки стратегій регіонального розвитку», «Методику обрахунку валового внутрішнього продукту і валової доданої вартості по регіонах», здійснюється формування регіональної статистики, регіональних та інформаційних моделей [6: 7];
- інтелектуалізація управлінського персоналу органів місцевої влади. В контексті реалізації адміністративної реформи здійснюється програма підготовки магістрів для місцевих органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, створено регіональні центри підвищення кваліфікації державних службовців і працівників муніципальної служби.

Сучасна регіональна політика України та підтримка економіки регіонів

Проведення адміністративної реформи, реалізація Концепції державної регіональної політики та низки інших нормативно-правових документів формують нову ситуацію в політико-адміністративному аспекті управління економікою і соціальними процесами в регіонах України.

Регіональна політика в Україні розглядається як політика держави щодо розвитку регіонів і власна регіональна політика регіонів. Головною метою державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення дотримання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного її громадянина, незалежно від місця проживання, а також поглиблення процесів ринкової трансформації органів державної влади та місцевого самоврядування [8]. Згідно з Концепцією державної регіональної політики остання розглядається як складова частина національної стратегії соціально-економічного розвитку України, є тісно пов'язаною із здійсненням адміністративної реформи та впорядкуванням адміністративно-територіального устрою. Для досягнення головної мети державної регіональної політики передбачається насамперед забезпечити: запровадження глибшого вивчення та оцінки внутрішнього потенці-

алу кожного регіону, вироблення механізмів його ефективного використання; здійснення на інноваційній основі структурної перебудови економіки регіонів з урахуванням особистого їх потенціалу; поетапне зменшення рівня територіальної диференціації економічного розвитку регіонів і соціального забезпечення громадян; зміцнення економічної інтеграції регіонів із використанням кооперації, подальшого удосконалення фінансово-бюджетних відносин.

Пріоритетними шляхами вирішення цих завдань є вдосконалення державного регулювання у сфері соціально-економічного розвитку регіонів, а також підвищення ролі та відповідальності місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за вирішення покладених на них повноважень і завдань.

Фактично зміни відбулись у чотирьох основних напрямках: а) розподілі завдань, компетенції, відповідальності між центром і регіонами; б) ступені децентралізації управління; в) фінансових механізмах забезпечення регіонального розвитку; г) підходах щодо підтримки структурно депресивних (економічно слабких) регіонів.

У результаті конституційного розмежування повноважень виконавчої влади та відродження інституту місцевого самоврядування відбувся злам старої галузевої системи управління, почалось формування системи місцевих органів управління, нової двоохвівкової моделі «центр – регіон». Економічною основою цих процесів стало розмежування державної власності на загальнодержавну і комунальну (1992 р.), а з прийняттям Конституції України (1996 р.) і Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» – формування інституту комунальної власності. Інституційно через затвердження Положень про міністерства і Типових положень про галузеві та функціональні управління облдержадміністрацій створено основу більш чіткого розподілу завдань, концепції та відповідальності між центром і регіонами. Проте центр тяжіння в розподілі функцій між центральним урядом і органами управління в регіонах зміщений на користь першого. Так, наприклад, в управлінні освітою і наукою, охороною здоров'я, економікою, питаннями праці та соціальної політики, аграрним сектором за центральними органами влади закріплено 227 функцій, а за місцевими – 180. Якщо за центральними органами виконавчої влади переважно закріплюються завдання з формування державної політики у відповідній галузі й сфері діяльності, то за органами влади в регіонах – забезпечення її реалізації.

Разом з тим, проведений аналіз підтверджує, що нормативно-правова база розмежування повноважень між центральними і місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування ще не досконала. Через відсутність базового законодавчого акта, що мав би визначити діяльність центральних органів виконавчої влади, їх завдання, обов'язки і межі відповідальності недостатньо чітко окреслені, внаслідок цього, на відміну від європейської моделі, модель розподілу функцій між центром і регіонами ще не повністю сформована. Наявний ще доволі високий ступінь централі-

зації функцій, особливо в регулюванні економікою. Так, зокрема, з 60 видів господарської діяльності повноваження на ліцензування 30 визначені для центральних органів виконавчої влади, з 16 – для деяких державних установ і тільки 4 для Ради міністрів АРК, обласних, Київської та Севастопольської міськрайдержадміністрацій. Недостатньо чітко розмежовані повноваження центральних і регіональних органів управління освіти і науки щодо організації діяльності психологічної служби та педагогічного патронату в системі освіти, вжиття заходів до поліпшення матеріальних і житлових умов студентів, працівників освіти і науки, організації їх медичного та побутового обслуговування.

Модель регіональної влади в Україні характеризується дещо гіпертрофованою роллю місцевих державних адміністрацій у регіональному розвитку, формальністю та недостатньою дієвістю регіональних органів місцевого самоврядування (обласних і районних рад), що зумовило те, що очікувана біполярна модель регіонального управління, характерна для Європи, тут ще не сформувалась.

Концепція передбачає заходи з оптимізації фінансового механізму, які дали б змогу сформувати таку фінансову спроможність територій, що забезпечила б ефективний регіональний розвиток [7]. Інструментами досягнення цих цілей є: вдосконалення системи стратегічного бюджетного планування та фінансового вирівнювання, які б базувалися на нормативах мінімальної бюджетної забезпеченості та на коефіцієнтах податкової спроможності територій; запровадження такого механізму надання бюджетних трансфертів, що гарантував би фінансове забезпечення виконання делегованих місцевим органам влади повноважень у регулюванні соціально-економічного розвитку відповідних територій; використання ефективного механізму міжбюджетних розщеплень податкових платежів; удосконалення системи місцевих податків; посилення зацікавленості органів місцевої влади в зміцненні доходної бази місцевих бюджетів; стимулювання місцевих органів влади в зміцненні об'єднання на договірних засадах фінансових ресурсів для вирішення місцевих, регіональних і міжрегіональних проблем; використання інструментарію програмно-цільового фінансування видатків; чітке розмежування видатків на використання місцевими органами влади власних і делегованих повноважень [9].

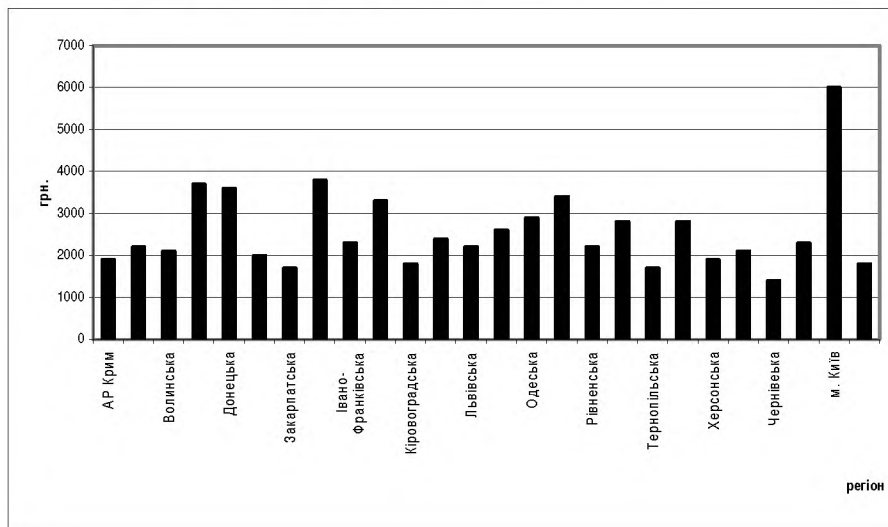
Незважаючи на проблемність реалізації цього механізму, слід наголосити на певних зрушеннях, зокрема, запровадження в Державному бюджеті 2002 р. і Бюджетному кодексі елементів нової системи міжбюджетних відносин, що передбачає: чітке оцінювання доходних і видаткових повноважень різних рівнів, формульну систему трансфертів і систему цільових дотацій для надання певних видів соціальних послуг [1, 2]. Проте проблема фінансового механізму регіональної політики залишається доволі гострою, вона пов'язана з проблемами прийняття нового Податкового кодексу України, упорядкування адміністративно-територіального устрою в напрямку підвищення самодостатності територій і може бути об'єктом окремого дослідження. Зазначимо лише, що невирішеність цих проблем спричинює серйозні деформації в розвитку регіо-

нів, що підтверджує здійснений аналіз за низкою критеріїв. Так, зокрема, ранжування регіонів за методикою, розробленою Держкомстатом України разом із радою із вивчення продуктивних сил НАН України, свідчить, що Тернопільська область (котру розглядають як депресивний регіон) за індексом людського розвитку стабільно займала 10 місце в державі (завдяки високим показникам здоров'я), а за фінансуванням людського розвитку – 27 [5]. Фінансова складова людського розвитку більш ніж інші віддзеркалює спрямованість державної регіональної політики.

Питання підтримки структурно-слабких територій є найгострішим для України (див. табл. 1, рис. 4). У Концепції визначено, що стимулювання розвитку депресивних територій потрібно здійснювати шляхом запровадження особливих механізмів бюджетної та цінової, грошово-кредитної, інноваційної та інвестиційної політики щодо таких територій. Проте діяльність влади щодо вичленення депресивних територій стримується нерозробленістю відповідного нормативно-правового забезпечення, зокрема затримкою прийняття Закону України «Про заходи стимулювання розвитку регіонів і депресивних територій». Зокрема, для відмежування депресивних територій в Євросоюзі використовують такі показники: обсяг ВВП на душу населення, рівень безробіття, питому вагу сільського господарства та традиційно депресивних («старопромислових») галузей промисловості, динаміку міграційних потоків, рівень доходів населення, демографічні показники тощо.

Рисунок 4

Валова додана вартість у розрахунку на одну особу за регіонами України за 2000 р.

Таблиця 1

Валова додана вартість (ВДВ) у розрахунку на одну особу по регіонах України (у фактичних цінах, грн.)

	1996 р.	1997 р.	1998 р.	1999 р.	2000 р.
Всього по регіонах	1356	1532	1647	2081	2788
Автономна Республіка Крим	986	1124	1205	1576	1937
Вінницька	1145	1239	1326	1551	2104
Волинська	942	1024	1117	1417	2077
Дніпропетровська	1706	1858	2036	2568	3562
Донецька	1646	1799	1952	2552	3509
Житомирська	1199	1249	1304	1567	1987
Закарпатська	723	796	884	1216	1677
Запорізька	1821	2071	2305	2955	3795
Івано-Франківська	1012	1092	1216	1583	2142
Київська	1597	1751	1899	2301	3255
Кіровоградська	1069	1124	1190	1424	1860
Луганська	1253	1389	1437	1885	2439
Львівська	1095	1141	1229	1560	2159
Миколаївська	1299	1425	1484	1849	2563
Одеська	1371	1563	1651	2136	2828
Полтавська	1718	1936	2149	2696	3423
Рівненська	1171	1259	1338	1671	2118
Сумська	1364	1524	1600	1876	2631
Тернопільська	930	980	1066	1269	1605
Харківська	1410	1610	1763	2180	2799
Херсонська	1048	1288	1271	1507	1925
Хмельницька	1233	1347	1371	1624	2028
Черкаська	1357	1485	1526	1747	2203
Чернівецька	893	976	978	1142	1411
Чернігівська	1296	1385	1475	1845	2407
м. Київ	1937	2868	3146	4227	5965
м. Севастополь	843	968	951	1157	1682

Для умов України Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції з метою визначення граничних критеріїв, за котрими надаватимуть статус депресивних регіонів, рекомендує використовувати такі показники: обсяг валової доданої вартості (ВДВ) на душу населення; рівень безробіття; чисельність населення, зайнятого в усіх сферах економічної діяльності; чисельність населення, зайнятого в галузі економіки, в т. ч. у промисловості та сільському господарстві; індекси продукції промисловості (до попереднього року і до 1990 р.); питома вага безробітних, незайнятих понад 1 рік, у

загальній чисельності безробітних; середня тривалість безробіття; середньомісячна заробітна плата працівників; природний приріст населення; щільність населення; кількість злочинців на 1000 чол.

Аналіз чинників, що спричиняють виникнення депресивного стану території, особливостей різних типів депресивних (проблемних) територій підтверджує, що систему критеріїв депресивності слід доповнити показниками: активності підприємницької діяльності; демографічного потенціалу (статевовікової структури населення); індикаторами інфраструктурної забезпеченості населення та території; індикаторами якості навколишнього середовища; поселенськими критеріями (такими, як ступінь алгометрії); соціальними й етнокультурними критеріями. Ухвалення Закону «Про засади стимулювання регіонального розвитку» та Державної програми регіонального розвитку, що розробляються в Україні, дасть змогу чітко визначити ці питання.

Міністерство економіки і європейської інтеграції вбачає вирішення проблеми підтримки депресивних (структурно слабких) регіонів через укладання угод між центром і регіонами щодо формування інфраструктури, а також про міжрегіональну кооперацію між регіонами для виконання спільних проектів.

Нині такі заходи підтримки територій, як формування спеціального режиму інвестування (спеціальних економічних зон – СЕЗ) і укладання міжрегіональних угод (Угоди про співробітництво і кооперацію областей Західного регіону: Волинської, Львівської, Тернопільської, Закарпатської, Івано-Франківської, Чернівецької, Рівненської, Хмельницької) не дали належного ефекту. Досвід створення СЕЗ в Україні підтверджує, що для типу структурно слабких регіонів допустиме формування точкових СЕЗ, встановлення спеціального режиму інвестиційної та інноваційної діяльності лише для суб'єктів господарювання, які реалізують проекти в пріоритетних сферах економіки. Застосування механізму міжрегіональних угод вимагає:

а) попереднього моніторингу структур регіонів і тенденцій у їх трансформації за низкою визначених єдиних критеріїв. Такими могли б бути показники галузевої структури економіки, коефіцієнти структурних зрушень, класифікація галузей за технологічними укладами, індикатори ефективності приватизаційних процесів, показники концентрації капіталу та полюси зростання;

б) визначення спільних для регіонів проблем, в яких доцільна кооперація (залучення зарубіжних інвесторів, технічна допомога, формування регіональних фондів, упровадження інновацій і технологій, використання людських ресурсів);

в) формування відповідної інфраструктури міжрегіональної кооперації. Досвід Німеччини засвідчує, що її основними елементами могли б стати: робоча група з координації іноземних інвестицій, міжнародний торговий форум, міжрегіональна рада з туризму, коопераційна спілка наукових установ, міжрегіональна транспортна спілка, міжрегіональне об'єднання аграрного маркетингу, міжнародний торговий форум, конференція регіонального планування.

Можливі основні напрямки майбутньої державної регіональної політики України

Німецький і європейський досвід підтверджують необхідність відносно самостійної політичної сфери «регіональна політика» як складової частини державної економічної політики, спрямованої на вирівнювання недоліків місць розміщення і регіональних відмінностей розвитку.

Відповідно до основоположних документів щодо регіональної політики, ухвалених в Україні, можна визначити можливі напрямки подальшого розвитку її державної регіональної політики.

1. Застосування функції вирівнювання. Підтримка створення і розвитку конкурентоспроможної діяльності в таких структурно слабких регіонах, економічний розвиток яких нижчий за середньостатистичний у країні (наприклад, сільські регіони), і в регіонах зі значними проблемами через секторні структурні зміни (як правило, старі промислові регіони) відіграє особливу роль як в економічному, так і соціальному плані, якщо при цьому: а) уникати сумнівних підтримуючих цільових субсидій для галузей, що перебувають під загрозою, підприємств без майбутнього; б) забезпечити створення рівноцінних умов життя і праці з метою поліпшення умов життя в регіонах і областях країни.

З огляду на це підтримка структурно слабких (депресивних) регіонів України в можливому законопроекті є не тільки бажаною, а й необхідною.

2. Формування економічних засад державної політики щодо регіонів. У кожній країні економічні засади державної регіональної політики вже визначаються відповідними конституційно-правовими положеннями. За конституційним правом, регіональна політика у Німеччині, наприклад, є компетенцією федеральних земель (регіонів) і комун. Їх підтримує федерація («центр»), що бере участь у вирішенні завдань і вживає відповідних заходів у регіонах («принцип субсидіарності»), але їх вибір і проведення залишається прерогативою земель (регіонів / комун). Тільки в такий спосіб можна використовувати необхідні знання місцевості та вивчати проблеми і мобілізувати достатні регіональні зусилля та ініціативи, в тому числі щодо конкуренції регіонів між собою.

З цього випливає, без сумніву, висока значимість проведення в майбутньому адміністративно-територіальної реформи в Україні, що має створити істотні рамкові умови для регіональної політики.

3. Створення і координація регіонально-політичного ефективного інструментарію. На прикладі так званого спільного завдання (СЗ) у Німеччині стає чітко видно, що існує не «ця» регіональна політика або «цей» регіонально-політичний інструмент підтримки або розвитку, а що виник диференці-

йований інструментарій підтримки та сприяння чинникам і процесам регіонального розвитку, при якому все залежить насамперед від ефективної координації і виявлення синергічного ефекту між різними сферами політики та їх механізмом. Це має значення власне для кожної країни, незалежно від того, чи вона є на той час членом ЄС, чи ні.

У Німеччині співпраця федерація (центр) – землі (регіони) для необхідного спільного розв'язання завдань активної регіональної політики прийняла форму СЗ згідно зі статтями 91а і 91б конституції. Ці спільні завдання є найважливішим інструментом для керування або впливу на регіональні процеси розвитку. Вони дають змогу федерації через конституційну відповідальність спільного рамкового планування брати участь у реалізації відповідних завдань у землях як щодо змісту планових заходів, так і щодо фінансування. Зокрема, визначено три спільні завдання: поліпшення регіональної економічної структури; поліпшення аграрної структури і захисту узбережжя; розбудова вищої школи та будівництво нових вищих навчальних закладів. Вони у різному напрямку сприяють поштовху з метою підтримки економічно слабших регіонів й ущемлених областей і сприяти приєднанню їх за рівнем розвитку до більш успішних регіонів.

Регіонального ефекту підтримки і сприяння досягають не тільки через згадані спільні завдання, а й через ряд інших дієвих галузевих політик і планування, що мають значний вплив на розвиток у регіонах Німеччини. Сюди належать, насамперед, політики фінансового вирівнювання (наприклад, через національні трансферти, Фонд німецької єдності тощо); у сфері транспорту, що охоплює великі території (федеральне планування шляхів сполучення); ринку робочої сили; міського розвитку і житлова політика; додаткові заходи ЄС у сфері структурної політики (структурний фонд). Наприклад, для раціональної кооперації потрібна тісна взаємодія між спрямованою на людину підтримкою ринку робочої сили й орієнтованою на інвестиції регіональною підтримкою, які б дали змогу підвищувати ефективність зайнятості та структури всіх призначених коштів у регіонах.

Зрозуміло, що в питаннях формування і реалізації регіональної політики в Україні є певні суперечності, невідпрацьованість концепцій законодавства. Їх подолання, а також розробка рамкових умов з метою сприяння процесу адміністративно-територіального і бюджетного реформування, дасть змогу сформувати ефективну регіональну політику. Для практичного випробування концепції підтримки регіонів та її впливу необхідно ініціювати «пілотні проекти» і відповідно до цього поступово пристосовувати та вдосконалювати правове регулювання.

Загалом урахування іноземного досвіду при подальшому розвитку регіональної політики України дало б змогу, зважаючи на важливу допомогу, наблизити Україну до європейського рівня розвитку в сфері регіональної політики.

Література

1. Бюджетний кодекс України від 21 червня 2001 р., № 2542 – III.
2. Закон України «Про Державний бюджет України на 2002 рік» // Фінанси України. – 2002. – № 3.
3. Концепція адміністративної реформи в Україні. – К., 1998. – 60 с.
4. Концепція державної регіональної економічної політики (проект) // Регіональна економіка. – 1998. – № 2. – С. 5–19.
5. Матеріали головного управління економіки Тернопільської обласної державної адміністрації.
6. Основні засади державної стратегії регіонального розвитку. – Міністерство економіки України, 2001.
7. Павлов В. І. Політика регіонального розвитку в умовах ринкової трансформації: теоретико-методологічні аспекти та механізми реалізації. – Луцьк: Надстир'я, 2000. – 580 с.
8. Поліщук К. Державна регіональна політика: європейський досвід // Людина і політика. – 2002. – № 1. – С. 132–143.
9. Про затвердження Порядку розрахунку обсягу міжбюджетних трансфертів, нормативів відрахувань від загальнодержавних податків і зборів, обсягів доходів і видатків загального фонду бюджету Автономної Республіки Крим та місцевих бюджетів / Постанова Кабінету Міністрів України від 29. 12. 2002 р. – № 1932.
10. Про заходи щодо реалізації Концепції державної регіональної політики / Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2001 р. № 437.
11. Про Концепцію державної регіональної політики / Указ Президента України від 25 травня 2001 р. № 341/2001.
12. Романюк С. А. Політика регіонального розвитку в Україні: сучасний стан і нові можливості. – К.: Вид-во УАДУ, 2001. – 112 с.
13. Янків М. Вдосконалення державної регіональної політики в контексті стратегії європейського вибору // Регіональна економіка. – 2002. – № 4. – С. 312–316.
14. Beiträge zum Siedlungs- und Wohnungswesen und zur Raumplanung, Band 176, Münster 1997, XII und 226 Seiten. Regionalpolitik, Aufgaben und Ziele der Regionalfoerderung, Bundesministerium fuer Wirtschaft und Arbeit, Berlin 2002.
15. Beratung zu Einzelfragen der Entwicklung und Umsetzung der staatlichen Regionalpolitik der UkraineSYSECA Gesellschaft für Unternehmensbera-

- tung mbH Berlin, im Januar 2001, Hrsg.: Deutsche Regierungsberatung zur Privatisierung in der Ukraine, Kiev 2001.
16. Eser, Thiemo. Evaluation und Qualitätsmanagement – Anforderungen und Konsequenzen für die EU-Strukturpolitik. In: Informationen zur Raumentwicklung, H. 6–7/2001.
 17. Eser, Thiemo. Evaluation und Qualitätsmanagement der EU-Strukturpolitik: Einführung und Überblick. In: Informationen zur Raumentwicklung, H. 6–7/2001, S. 327–339.
 18. Eser, Thiemo. Föderalismus, Subsidiarität und Nachhaltigkeit. In: Eser u.a. (Hrsg.): Einführung in die Ökologische Ökonomie, Stuttgart 2001, S. 287–289.
 19. Frankenfeld, Peter. Auf der Suche nach einer koordinierten Wachstums-, Beschäftigungs- und Innovationspolitik in Europa aus der Sicht der europäischen Regionalpolitik, Vortrag am Europäischen Institut für öffentliche Verwaltung, Maastricht, April 2001.
 20. Lüscho, Jörg. Technologie, Wachstum und Konvergenz Eine theoretische und empirische Analyse für Regionen der Bundesrepublik Deutschland (West) von 1978 bis 1993.
 21. Sauerborn, Klaus; Tischer, Martin. Evaluierung und Monitoring der europäischen Strukturförderung als Qualitätsmanagement zur Förderung einer nachhaltigen Entwicklung. In: Informationen zur Raumentwicklung, H. 6–7/2001, S. 409–421.
 22. Schlotböller, Dirk. Raumordnung und regionale Wirtschaftsförderung – Konflikte aus ökonomisch-theoretischer und empirischer Sicht Materialien zum Siedlungs- und Wohnungswesen und zur Raumplanung, Band 37 (SW), Münster 2001, X und 69 Seiten ISBN 3-88497-174-3.
 23. Toepel, Kathleen. Evaluation in der Regionalpolitik – Evaluation im Spannungsfeld zwischen Wissenschaft und Politik Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung 2000, 2003.

Стаття надійшла в редакцію в березні 2003 р.